

1.

A KEZDETEKTŐL 1957-ig

Önarckép. 1950 körül
Grafit, papír, 25 × 22 cm,
j. j. I. Kovásznai

Kovásznai György 10 éves
korában, 1944

Kovásznai József,
a művész édesapja, 1933

Édesanyja és nevelőapja esküvője.
Budapest, 1939. szeptember 23.

Családi nyaralás (középen Kovásznai
György, húga, édesanyja, valamint
nagynénje a gyermekeivel) Lajosmi-
zsen, 1950

1.1. KORAI ELKÖTELEZŐDÉS

„Megtanulhattam a szellemi értékeket többre becsülni a mulandó anyagi értékeknél.”

„1956 végén bevezették a hús- és kenyérjegyet, nem volt mit enni, egyszer csak jött a hír, hogy Rákosrendezőn áll egy vonat tele élelmiszerrel, na, erre a környék összes lakója odasereglett, hogy élelmet szerezzen magának. Gyuri is ment a házbeliekkel. Jött is vissza az egész ház nagy, teli táskákkal, libával, kenyérral. Kérdezte anyánk Gyurkát, hát fiam, te mit szerezted, mit fogunk enni? Mire Gyuri elővett egy egyliteres tintásüveget, hogy ő csak azt hozta. Mert neki erre volt szüksége.”¹

Kovásznai határozott, a művészetek iránt elhivatott személyisége korán nyilvánvalóvá vált: tizennégy évesen bejelentette családjának, hogy minden áron festőművész szeretne lenni. Nem kis megpróbáltatást jelentett ez a fillérekből élő családnak. Szülei (anyja és nevelőapja) a háború során elvesztették elegáns zuglói lakásukat, vagyonukat, így 1945-től a háromgyermekes család Angyalföldön élt egy egyszobás lakásban. Moizer Árpád elvesztette háború előtti városközi tisztviselői állását, az új rendszerben az Egyesült Izzók munkásai között kaphatott csak állást, majd itt dolgozott hátralevő életében. „Kemény idők voltak azok. Gyurinak még télikabátja sem volt, apám is évekig egy esőköpenyben vészelt át a telet, minket, lányokat hazaküldtek télen az iskolai papírgyűjtésről, mert csak félkabát volt rajtunk, és remegtünk a hidegtől” – emlékezik vissza Moizer

¹ Részlet a szerző által Moizer Ilonával, Kovásznai György féltestvérével készített beszélgetésből. Eger, 2008. július

Ilona, Kovásznai György kisebbik húga.² Az elszegényedett apa azonban nem adta fel széles körű klasszikus műveltségének továbbadását gyermekei számára. A szülők nélkülözése árán a három gyermek gyakran eljutott hangversenyekre, múzeumokba, és – szegénységük ellenére – kitartóan ápolták a család háború előtt megalapozott nagypolgári kulturális identitását. Erre később is meleg szívvel emlékezett vissza Kovásznai, amikor le-
vélben így búcsúzott szeretve tisztelt nevelőapjától, Moizer Árpádtól: *Apukától kaptam az első biztatást a festéshez és a rajzoláshoz, apuka oltotta belém a művészet tiszteletét és a jó ízlést, apukának köszönhetem, hogy szép és ízléses bútorok és képek között nőhettem fel, s hogy megtanulhattam a szellemi értékeket többre becsülni a mulandó anyagi értékeknél. Gondolok arra is, hogy apuka milyen rátermettséggel kormányozott át bennünket a háború nehézségei közepette, meg a háború utáni évekre, amikor szívós kitartásból és akaraterőből adott példát a nélkülözésekben. És apuka még ilyenkor is tudott időt szakítani, hogy véleményt mondjon egy-egy képemről, és bizony nagyon jól esett és nagyon sokat segített a biztatása.*³

A biztatás meg is tette hatását – nem érezte elégnak a Madách Gimnázium olasz szakos osztályát. Tizenégy évesen kiharcolta szüleinél, hogy írassák be egy művészeti szabadiskolába is, mert tizenhat éves korától már a Képzőművészeti Gimnáziumban akart a festőművészeti pályára készülni.

„Az átok-manír mélységesen művészetidegen valami.”

A Szántó Piroska és Béres Jenő által vezetett szabadiskolára később is pozitívan gondolt, mint a képzőművészeti pályára emberséggel, szeretettel felkészítő valódi művészetpedagógusi teljesítményre, olyannyira, hogy ehhez fogható tisztelettel kevés emberről nyilatkozott életében.

Mestereimnek együttesen és külön-külön hálás vagyok, de meg kell mondanom, hogy a döntő, máig kisugárzó hatást legelső tanítóm, Szántó Piroska gyakorolta rám ezerkilencszáznegyvenkilenc telén az OTI Szabadiskolán, hol egyébként szülői papírral kellett igazolnom, hogy kiskorú létemre aktot is rajzolhatok. Tanárnőm itt Béres Jenővel közösen oktatott minket. Piroskának vibráló és inspiráló atmoszférája – charme-ja – volt, egyszerűen azért, mert növendékeit, azt a néhány ifjú kezdőt és nyugdíjas dilettánst, volt szíves az alkotás Fekete Erdeibe, a boldogság forrásvidékeire elvezetni.

Később éveken át hiába kerestem többi mesteremben e charme-ot, a magyar szépmesterségekre, M. S. Mester halála óta, korántsem ez az isteni – hőlderlini – nyájasság, ám annál inkább holmi mogorvaság, harapósság, farkasvicsorító önsorsrontás, pipafüstös kesergés, szűkfejűség, játéktalanság volt jellemző, mely jeles tulajdonságokról sohasem tudtam megállapítani, hogy csontroppantó és szakállrendítő felelősségtudat, avagy csak konjunkturális okosság szülöttei-e, vagyis Vörösmarty és Ady magyar átkainak aprópénzre váltásai a praxisban. De hát szerencsére Szántó Piroska már jó előre meg-

² Részlet a szerző által Moizer Ilonával készített beszélgetésből. Eger, 2008. július

³ Kovásznai György 1970-ben írta ezt a levelet nevelőapjának, Moizer Árpádnak, akihez anyja egy rosszul sikerült, rövid házasság után ment hozzá 1939-ben (Kovásznai öt éves korában). A levelet Moizer Ilona bocsátotta rendelkezésre 2008. augusztusi találkozásunk során

Hamvai Mária, Kovásznai György
édesanyja. 1956
Akwarell, papír, 32 x 24 cm, j. n.

Moizer Mária, a művész húga. 1956
Akwarell, papír, 32 x 24 cm, j. n.

Moizer Ilona, a művész kisebbik húga.
1956. Akwarell, papír, 32 x 24 cm

Moizer Árpád, Kovásznai György nevelőapja.
1966. Zsírkréta, papír, 32 x 24 cm,
j. j. I. Ez az atya! Kovásznai G. Gy., 66-6-3

A vizsga. 1950 körül
Akvarell, papír, 19,5 × 20 cm,
ft. j. I. A vizsga

Határon. 1951 körül
Akvarell, papír, 28 × 38 cm, j. n.

Csendélet. 1952 körül
Olaj, farost, 30 × 30 cm

⁴ Kovásznai György: *Charme. Gondolatok Szántó Pirooska könyvéről*. Kézirat. Budapest, 1982. Ez a rövid esszé Szántó Pirooska *Bálám számara* című könyve (Szépirodalmi, Budapest, 1982) kapcsán született visszaemlékezés a főiskolai évekre, a mesterekre, a pályatársakra, Szentendrére

Csendélet. 1952 körül
Olaj, papír, 30 × 50 cm

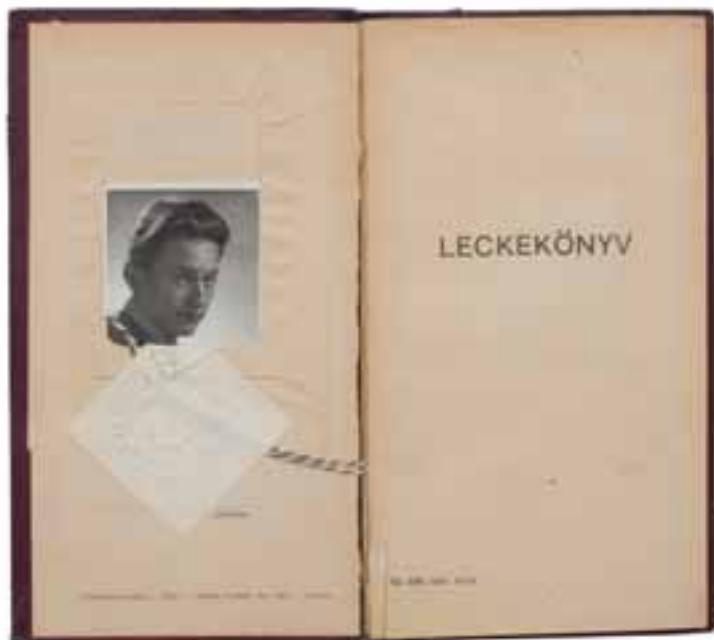
világított, megértetvén, hogy ez az átok-manír mélységesen művészetidegen valami, és hogy a művészet természetes közege – hisz épp ezért lett kitalálva – a derű, a nyájasság, a napfény, a boldogság, a kellem, tehát a charme, mellyel akkor ő megajándékozott minket, az ő jámbor és szájtató lelki szegényeit. Rányította szemünket Rippl szívet melengetően intimus pasztelljeire, hogy szép hagyományaink közül a szelíd, toleráns, nyájas, jóízű, emberséges vonásokat emelje ki. És mindezt ezerkilencszáznegyvenkilenc telén, te úristen!⁴

„Nem fült a fogunk
az aszfalthoz.”

A kritikus szemlélettel társított mély átélés a Képzőművészeti Gimnáziumban tovább erősödött. Mindez megalapozta a későbbi pályájára is oly jellemző kettős fogadtatást: csodálat és konfliktus övezte. 1950 és 1952 között két inspiráló, a művészpályára lelkesen készülő évet töltött – a Szépműves Líceum 1950-ben államosított jogutódaként – a Képzőművészeti Gimnáziumban, annak is a sokak által szeretettel emlegetett táblaképfestő szakán, amelynek vezetője Kántor Andor volt. A diáksínyekben és a tanulásban egyaránt összetartó tehetséges osztálytársak: Keserü Ilona, Major János, Bartl József és Kovásznai György.

Önarckép 17 évesen. 1951
Olaj, vászon,
44 × 31 cm, j. j. I. KG 51

Főiskolai leckekönyv
Budapest,
1952. szeptember 1.

Kovácsnai György középiskolai osztálya,
érettségi előtt, 1952 tavaszán, a Nemzeti
Múzeum lépcsőjén

»
Csendélet. Tanulmány. 1956 körül
Akvarell, tus, papír, 38 × 25 cm, j. n.

„A hét két-három délelőttjén festettünk, vásznat alapoztunk és tanultuk a technológiát; a rajzolást külön Sebestyén Ferenc tanította. Minden szemléleti kötöttség nélkül szabadon festhettünk, boldog kis társaság voltunk – emlékezik vissza Bartl József; Kovásznai hamar kitűnt egyéniségével, színjátásával és tájékozottságával. Megismertetett bennünket Cézanne, Van Gogh és Picasso művészetével, zenével és irodalommal, és ezek az ismeretek egy életre elkísértek. Kovásznai lazán, könnyedén rajzolt, mind csodáltuk egyedülálló színjátását.”⁵

„Annak idején a Nemzeti Galéria anyaga a Károlyi-palotában volt, közel a gimnáziumhoz. Kovásznai egy-egy portré-tanulmányát becsempészte a kabátja alatt a múzeumba, hogy összehasonlítsa egy Ferenczy-portréval, vagy az általa jónak tartott képpel. Szerettük a magyarok közül Ferenczyt, Rippl-Rónait; Kántor felhívta a figyelmünket Nagy Baloghra és Kosztkára. Sokat jártunk a Szépművészeti Múzeumba és annak könyvtárába. Tanulmányoztuk az impresszionistákat meg a régieket, Raffael, Goyát, Grecót. Cézanne volt az istene. Több százszor voltunk vasárnaponként a Szépművészetiben, hogy megnézzük Cézanne-t és az impresszionistákat. A hivatalos kritika ekkor már Munkácsyt kiáltotta ki követendő példának, erről mi nem vetünk tudomást, nem fűlt a fogunk az aszfalhoz. Nagyon csodáltam Gyurka képeit, például ahogy színekkel megformált egy almát, annak élete volt és tömege, mint egy szobornak. Gyurka festés közben mindig fütyült, Mozartot, Beethovent.”⁶

⁵ A szerző beszélgetése Bartl József festőművésszel. Budapest, 2007. július

⁶ Bartl József: *Gondolatok Kovásznai Györgyről – Művészeti Gimnázium, 1950–1952*. Kézirat. Budapest, 1994

Önarckép. 1956 körül
Vegyes technika, papír, 38 x 25 cm, j. n.

Kovácsnai Öninterjú című esszéjében így emlékszik erre az időre: *A művészeti gimnáziumban a festő tanszakon Kántor Andor tanított meg festéket törni, alapozni, s a valóságra szorgalmasan odafigyelni. Ugyanitt kedves emlékezetű igazgató-tanárom, Z. Gács György hatalmas művész-pedagógusi intelligenciájával művészettörténeti folyamatosságot biztosított a Rákosi-időkben azáltal, hogy az akkoriban kötelező naturalista látványfestészetet átfedte-átalakította a régi nagymesterek nagy valóságfeltárásával... Magyarán: Laktyionov és Ék Sándor helyett Velázquezre, Goyára és Cézanne-ra irányította a figyelmünket, s mit mondjak... egy olyan alkotási boldogságot biztosított ezáltal számunkra, mely mind a naturalizmus, mind az avantgardizmus dogmatizmusától egyaránt megkímélt, s ezekben a fontos és pótolhatatlan években egy olyan tudásanyag birtokába juttatott, amely soha többé nem lett volna megszerezhető.*

– Kik voltak még rajtad kívül ezek a szerencsésnek mondott növendéktársak?
– Elsősorban Keserü Ilonára és Major Jánosra gondolok.
– A gimnáziumban hogy klasszifikálták a munkáitokat?
– Végig mi, hárman voltunk a szakmai kitűnők. A főiskolai felvételi előtti évben gimnáziumi tanárain úgy informálták rólam a főiskolai vezetőket, Domanovszkyt és Bortnyikot, hogy úgy festek, mint Gauguin, és úgy rajzolok, mint Dürer.⁷

⁷ Kovácsnai György: Öninterjú. Kézirat. 1976 körül

Portré (Farkas Dávid). 1952 körül
Olaj, vászon, 73 × 57 cm (Bartl József tulajdona)

Nő vörös háttér előtt. 1952
Olaj, vászon, 50 × 40 cm, j. i. Kovásznai

Bajuszos férfi. 1952
Olaj, vászon, 73,6 × 57 cm, j. b. I. KOVÁSZ

„A legkeményebb politikai ellenőrzés mellett folyt a legfantasztikusabb szakmai és pedagógiai linkeskedés.”

A Képzőművészeti Főiskolán ebben az időben egészen másfajta légkör uralkodott, mint amit a gimnáziumból rögtön felvett Kovásznai vagy akármelyik osztálytársa addig megismert. A Rákosi-éra szigorú pártállami felügyelete alatt működő, hivatalos művészeti életének utánpótlásáról gondoskodó intézménye ekkor a Képzőművészeti Főiskola. A 18 éves művészek meglepettsége nem maradt el: *Talán egy kissé elbizakodtunk akkor mi, vagyis én és néhány kollégám, akiket említettem. Mindezt természetesnek vettük, de aztán villámgyorsan ráébredtünk, hogy a művészeti gimnáziumi boldog és ártatlan idők itt véget értek, egy teljesen más érték- és gondolatrendszerbe csöppentünk...*⁸

„A főiskolán ekkor már a szigorú müncheni akadémizmus légköre uralkodott. Itt komolyan vették a bitument. Egy gipszfejet hegyes ceruzával 3 hétig kellett rajzolni. Szénnel csak a második félévben lehetett dolgozni. Gyurka nehezen viselte ezt a müncheni szellemiséget, semmi Van Gogh, semmi Cézanne. A könyvtárban nagyon megnézték az embert, ha ilyen témájú könyveket olvasott.”⁹

Nemcsak Bartl József, hanem Major János is hasonló emlékeket idézett fel Kovásznaival való, 1960-ig tartó szoros barátságuk, iskolai élményeik kapcsán: „Úgy tiszteltem, mint példaképeket, akivel közös platformot éreztem – mindig úgy képzeltem, hogy olyanok vagyunk mi ketten, mint Goethe és Schiller, csak azt nem tudtam, hogy melyikünk az egyik és ki a másik. Amíg jóban voltunk, mindent a Gyurkán keresztül ismertem, tanultam meg a világból, hiszen én nagyon félszeg, gyámoltalan fiú voltam, és nem mertem volna magamtól elmenni olyan helyekre, mint ő. Gyurka hatalmas műveltséggel bírt már igen fiatalon, tőle tanultam az impresszionizmusról és Cézanne-ról is. Ezzel kapcsolatban van is egy kedves anekdotám¹⁰: Gyurkával egy napon elmentünk a Szépművészetibe, mert azt találta ki, hogy ez alkalommal úgy nézzük meg a híres mestereket, hogy összevetjük az ő festményével. Úgy mentünk be a múzeumba, hogy a Gyurka a kabátja alá rejtette a festményét, és aztán a Cézanne-kép előtt, ahol szerencsére pont nem látott minket a teremőr – elővette a festményét és megversenyeztette, hogy kié a jobb. Én persze drukoltam Cézanne-nak, hogy az ő képe nyerjen. De Gyurka érvelt és érvelt, és hát bizony az ő képe legyőzte Cézanne festményét. Ezt nem felejttem el soha. Olyan

1.2. KÉPZŐMŰVÉSZETI FŐISKOLA: 1952–1957

⁸ Kovásznai 1976 k.

⁹ A szerző interjúja Bartl József festőművésszel. Budapest, 2007. július

¹⁰ Ezt az anekdotát Bartl József is elmesélte

leleményes volt, hogy ezt kitalálta. De egyébként a festészetben is invenciózus volt, meg jó humora volt, rengeteg viccet mesélt és sokat tréfálkozott.

Gyurka rendkívül tehetséges volt, nemcsak képzőművészként, hanem íróként is. Valahogy az ő tehetségének nem kedvezett az a korszak, talán már nem lehetett ilyen komplex tehetséggel érvényesülni.”¹¹

„A legszorosabb barátságban Kovásznai Györggyel voltam. Zseni volt a többiekhez képest. A művészeti kérdésekben igen tájékozott, és hát rendkívül eredeti szellem volt. Ő vitt engem, hogy úgy mondjam, húzott maga után.”¹² Major és Bartl nem volt egyedül a véleményével, Keserü Ilona is az osztály egyik legtehetségebb művészeként tartotta számon Kovásznait.¹³

Kovácsnai rosszul viselte a Rákosi-korszak kultúrpolitikájának képzőművészeti irányelvei szerint kialakított tanrendet. Nem csupán a főiskola, de a korszak egész művészeti élete a sztálinista diktatúra által megkövetelt szocialista realizmus jegyében kellett, hogy megfeleljen a propagandaművészet elvárásainak. A moszkvai ukázbán a realizmus és a nemzeti hagyomány kötelező példamutatása szerepelt, így vált a 19. századi magyar realizmus és Munkácsy Mihály a hivatalos művészet bebetonozott főszereplőjévé. Ennek a bizonyos realizmusnak érdemes kitérni a jelentésrétegeire, hiszen csak a felszínen támasztotta alá a könnyen elfogadható ideológia: a közérthetőség. Ugyanakkor az ábrázolandó valóság természetét mégiscsak a párt határozta meg (lásd a *Szabad Művészet*ben 1950-ben megjelent művészeket orientáló témajavaslatok jegyzékét¹⁴), így aztán a valóság ábrázolásának ellenőrizhetősége is biztosítottá vált. A Főiskolán azt tanították, hogy melyek az elfogadható témák, és hogyan kell ezeket szabatosan ábrázolni. Kovásznai már az első év végén látta, hogy semmiféle hitele nincs az oktatásnak. Meglehetősen kihívóan adta jelét ellenvéleményének: a Főiskola tanárait kipellengérező zsánerszámba menő darabját *Az emberke tragédiája* címmel a Barcsay-teremben adták elő 1953 tavaszán.¹⁵ A szórakoztató és egyben sokak számára sértő színjáték két előadást ért meg „tökavatóként”, a szerepeket Kovásznai évfolyamtársai játszották.

¹¹ A Petőfi Irodalmi Múzeumban rendezett Major János-kiállítás megnyitója alkalmából a szerző beszélgetése Major Jánossal, 2007. október 27.

¹² Hajdu István interjúja Major Jánossal, 1997

¹³ A szerző beszélgetése Keserü Ilonával, 2007. szeptember 30.

¹⁴ *Szabad Művészet*, 1950. 1–2. sz. 60–61. o.

¹⁵ *Az emberke tragédiája* Karinthy 1936-ban írott műve alapján vált a kor bevett zsánerévé

«
Őnarckép, Kovásznai anyja profilból és kéztanulmány
1956 körül. Akvarell, tus, papír, 25 × 38 cm., j. n.

Meghívó *Az emberke tragédiája* című
színmű („Új munkatársavató”) második
előadására
Budapest, 1952. szeptember 1.

A főiskola igazgatóját például így szólaltatja meg a darab elején:

BORTNYIK:

A múlt sötét köde még itt kísért.
A múlt, mely meghalt, s eltemettetett.
A múlt, ahol káosz volt s zűrzavar, És az
tenyészet, oh jaj fürtelem,
mit formalizmusként ismersz, óh történe-
lem!
A művészetnek arca torz vala,
S nem volt egy ember - jaj köd s fellegek!
Utat ki ködből jót találni mert,
Hogy törje ki a nyavaja!

KAR:

H
Hogy törje ki a nyavaja!

BORTNYIK:

Ki zöldet látott halványan legott!
Nem sajnált bőven kéket festeni.
S így okoskodott: hétköznapi,
Hogy orr mindig a száj fölött legyen,
tegyük hasára, combjára hamar
S ragasszuk fel - mert mindent eltökélt
Szája fölé a köldökét.

Az ördög pedig így vitatkozik az igazgatóval:

LUCIFER:

Én az egyéni szabadság
S a modernség eszméjének
Szelleme vagyok.
Tagadni jöttem, nem fecsegni.

BORTNYIK:

Tagadni nem vicc,
Rajzolj, ha tudsz,
Kitiltlak innen,
Örülj, ha futsz!

Lucifer így győzködi Ádámot, az elsőéves diákot:

ÁDÁM:

Bortnyik bácsi, adj erőt,
Tónus vagy fény van orr előtt?

LUCIFER:

Tudod hát művészet - mi az?
A művészet korlátlan szabadság,
Guggolás, fekvés, tánci-tánci,
Hólabdázás a zsongó nyárban,
Lótrágya gyűjtés kiskosárban,
Képek és szobrok garmada,
Dissztanciált szubsztancia,
Testvérekék hímezett szájkosárral,
Szülém portréja víz alatt,

Háromszög felhők rét fölött,
Nagynénikém egy fal mögött,
3, 4, 5, 6, hétszögek,
Amint éppen sorba állnak a minőségi vajas-
sütemények boltja előtt!
Nem érzed ki a hangomból, te szerencsétlen
kisfiú, milyen nevetséges
feladatra vállalkoztál? Gyere velem, én
épületesebb helyre vislek

Majd valamivel később, miután Ádámot jól megfélemlítette a Tanulmányi Osztály:

ÁDÁM:

Ah, Lucifer, mondd mért van az,
Hogy a hivatalt, amely szükséges rossz,
Szükségtelen rosszakkal teszik,
Nehézkessé, félelmetessé,
És merevség, sanda gyanúsítgatás,
rablóscsendőrdi, káröröm,
Foglalja el az emberség helyét?

LUCIFER:

Jó lesz, most már ha felnyitod,
Bús, álmatag szemed.
nem látod még, te balga: Ők
Ellenséged neked?

Kovácsnai nemcsak a Főiskolát pellengerázta ki, de a képzőművész pályát választók fő eltartóját, a Képcsarnok Nemzeti Vállalatot is ironikusan jelenítette meg a darab hetedik színében:

Képcsarnok Nemzeti Vállalat. Pult. Sorban
állók. Főítész, aki átveszi a képeket. A
sorban Ádám mellett Lucifer

SORBAN ÁLLÓK KARA:

A pult elé, a pult elé.
Most járulunk a pult elé.
Az alkotásunk pénzt ígér,
Jó munkánkért forint a bér,
Nem hagyunk vásznat parlagon,
Vonalas képet szalagon
Gyártottunk. Traktor, épület
Van rajta. Nézni épület.
Minőség? Gondot nem csinál
Ki sokat fest a nyár alatt
A pult elé, a pult elé,
Hurrá Nemzeti Vállalat!

SZAKÁLLAS egy KIFEESTETT NŐNEK:

Maga mit tolakszik? Mikor jött ide?
Kifestett nő: Én már 1950-ben itt voltam.

VALAKI:

Olyan régen?

Kifestett nő: Igen, csak közbe-közbe eljártam Csepelre festeni

SZAKÁLLAS:

Csepel, Csepel Vannak ott birkák a naplementében?

KIFESETETT NŐ:

Olyasmik ott nincsenek. Csepelen van az autógyár a Duna felől, Csepelen van a Május 1-e a Királyerdőben, Csepelen van a Muszka elvtárs kiszáll a gyorsvasútból és Csepelen van Szodorai István portréja.

SZAKÁLLAS bután:

Szóval birka nincsen.

KIFESETETT NŐ:

Ha maga lemegy, akkor lesz.

SZAKÁLLAS hadonászik:

Micsoda beszéd ez? Kikérem magamnak! Szeretném én látni, mit festett maga a felszabadulás előtt?

Gitározó nőket a húrokra lógó keblekkel! Ismerem én a maga rózsaszínjeit! Nem Szántó Máriának hívják? Meg orchideákat festett berakott cserepekben.

ÁDÁM:

Lucifer, olyan dilemmában vagyok.

LUCIFER:

Mi baj van, liliomszál?

ÁDÁM:

Vajon vajon ők a szocialista kultúra hordozói?

LUCIFER gúnyolódva:

Mi az, hogy szocialista kultúra?

Mi az, hogy szocialista realizmus?

A Szent Individualizmus ellenségéről nevezték így el skatulyáikat, Hogy belefajthassák az ihletet.

FŐÍTÉSZ Ádámhoz:

Na, szaktárs, lássuk, mit hozott?

ÁDÁM megmutatja:

Tessék.

FŐÍTÉSZ:

A címet kérem, mert ez lényeges.

Ádám: Minek keresztvíz? A képen látható, hogy érzést, életet hordoz magán.

FŐÍTÉSZ:

A címet kérem, nincs idő, a méret majd utána jó.

ÁDÁM:

Aki nem vak, látja hát, a kőműveslány mosolyát.

FŐÍTÉSZ elővesz egy noteszt:

Tehát kőműveslány. Mosoly?

Jól is néznénk ki nélküle. kikeresi a K betűt

Ká Ká Kocsitisztítók, Kombájn, Kukoricatörés, á, megvan. Kőműveslány! Na, nézzük. hadar

A kőműveslány, mint az építkezések nélkülözhetetlen szereplője. Életeleme a derű, a harsány kacagás.

Optimista homlokán szőke haj csillog, hófehér fogsorát tűzpiros blúz és ultramarin overáll egészíti ki.

Bal keble fölött sárga collstokot hord, amely színben lényeges kiegészítő része, a háttérben áll szabályosan felhányt homokkupacoknak. Feje fölött két báránnyelű mosolyog egymásra, háta mögött izmos nyakú kőműveseket mozgat a munkalendület.

A gőzduda hangja pezsdülő életérzéssel tölti el a munkavezetőt, aki egy pillanatra felegyenesedik, hogy egy távolodó fehér galambnak búcsút intsen. Méret általában: 2 m x 1,5 m vagy legalább 170 x 30 m. Közületi helyeken, hivatali előszobákban, valamint ping-pong termekben való elhelyezésre kiválóan alkalmas téma.

Na, most lássuk a képet. Hm. Hát kérem. Ez elsősorban kicsi. Másodsorban ennek a nőnek csak a szeme mosolyog, a szája nem, a harsány kacajról nem is szólva. Színben egyáltalán nem olyan, mintha nyáron festették volna, a háttérben pedig összesen három embert látok A dolog így nem megy. Vigye haza az egészséget, fesse meg kétszer ekkorában, és ne sajnálja tőle az élénk, pirosas, világos színeket!

Viszontlátás!

Őnarckép. 1957 körül
Akvarell, papír, 43 × 31 cm, j. n.

Őnarckép. 1957 körül
Akvarell, papír, 43 × 31 cm, j. n.

Akt-tanulmány. 1956
Olaj, kartonpapír, 35 × 25 cm, j. n.

E 19 évesen megírt darab részleteiből is érzékelhető, hogy Kovásznai már az első év végén látta, hogy „mesterei” aligha fogják azt a tudást nyújtani, amire ő vágyott. Két évtizeddel később így emlékezett vissza ezekre az élményekre:

– Rövid pórázra fogtak...

– Nem ez volt a baj. Imádtam volna, ha rövid pórázra fognak, hiszen mániákusan szorgalmas tudok lenni, s a kemény diszciplinák szinte felüldítenek... Egészen másról volt szó... Rövid póráz helyett össze-vissza rángattak benünket, a mesterek a legteljesebb tekintélyuralmat gyakorolták, jóllehet – tisztelet a kivételnek – szakmailag bármiféle tekintélyre méltatlanok voltak... Pokoli história volt... Százszor tehetségesebb tanárok sem tudtak volna ebben a művészettörténetileg milliószerosan bonyolult helyzetben eligazodni. A legkeményebb politikai ellenőrzés mellett folyt a legfantasztikusabb szakmai és pedagógiai linkeskedés.

– Tehát szerinted az ötvenes évek művészetpedagógiája egyértelműen negatív?

– Korántsem. Hajdani kollégáimmal teljesen megegyezünk abban, hogy mi, akik annak idején azon a főiskolán a legnyomorultabbul kínlódtunk (jóllehet szakmai jegyeink, nekünk, volt művészeti gimnazistáknak, mindig is az átlagosnál jobbak voltak), mégsem vesztegettük hiába az időnket, hogy még egy Fónyiban, Kádárban, Ék Sándorban is, hogy Bernáthról vagy Barcsayról ne is beszéljek, munkált valamilyen konok, gyakran görcsös és ortopéd – elnézést a kissé fellengzős fogalmazásért –, szinte megható áhítat... hogy minek az érdekében? [...] Igenis a valóság feltárásának érdekében, a látvány, a jelenség, s ezzel együtt igenis a lényegnek is a kibontása érdekében, egy mohó és szinte megszállott szenvedély: odatapadni a modellre, centiméterről centiméterre, árnyalatról árnyalatra haladva előre, fejleszteni, csiszolni, kimunkálni, s végül a modellel a legmagasabb rendű azonosulás állapotába hozni a stúdiumot. Ez bizony ugyanolyan kategorikus imperatívus és ugyanolyan archimédészi pont volt, mint az akkori idők – bár kétségkívül leegyszerűsített, sematizált, erőszakolt – társadalmi célkitűzései... A cél helyes és nagyszerű volt, ám a módszerek tragikusan primitívek.

– Mintha nosztalgiával emlékeznél vissza ezekre a sematikus időkre...

– Hahaha, bizony azzal is emlékezem, mint ahogy az ember mindig is bizonyos ellágyulással gondol vissza olyan korszakokra, midőn a dolgok angyalian egyszerűeknek látszottak... Volt ugyanis ebben az alapvetően rossz művészeti oktatásban egy lappangó zsenialitás... hogy is mondjam... érted, a művésznövendék szemét rátapasztották a modellre... Nem mozdulhatott a modell mellől... néznie kellett... ha már nem bírta és el akart szaladni, furkósbottal kergették vissza... az orrát beleverték a modellbe... ha elfordult, fejbe vágták és visszafordították a modell felé... ha arrébb lépett, hogy végre egy kissé modelltávolba kerüljön, néhány rúgással visszaterelték a modell felé... ha már nem kapott levegőt, az sem számított... és akkor a növendék elotárs vagy megfulladt... hahaha... az istenadta...

– Vagy?

– Hahaha, vagy... kifejlesztett egy kopoltyút... kinövesztett magából kinyájában egy különleges, rövidhullámú antennát...

– És te kinövesztettél?

– Hahahaha, hallottál te már Husserlről, igen a filozófus Husserlről... Nos, ez egy kissé hosszú lenne, belemenni most... a valóság adott, tehát modellként adott szegmentuma, mint fenomenológiai vizsgálat tárgya...

– Na és?

– Hahaha, nem, nem... a főstő legyen buta, megmondta Lyka Károly, a főstő legyen buta, mert olyat kap a fejire, hahaha...¹⁶

Az első év végén eltanácsolták a festő szakról, és a grafika szakra akarták átirányítani. Ennek egyik oka korábban említett színdarabja volt, másrészt a Fónyi-osztály növendékeként tiszta színekkel festett, miközben negligálni próbálta a Fónyi-osztályban kötelező szürkés színskála használatát.

Osztálytársai mind felemlegették azt az anekdotát, miszerint Kovásznai gyakran mondta Fónyiról megvetésének jeléül, hogy „ha az ember bevisz egy almát a Fónyi osztályába, óra végére az is megszürkül”. Ekkor a növendékek között már dühöngött a sfumato, sokan pedig aszfalton alapultak. Ez volt a divat.¹⁷

1953 szeptemberében Kovásznai levelet írt a meglehetősen autoriter tanulmányi vezetőnek a grafika szakra történő áthelyezése miatt:

¹⁶ Kovásznai 1976 k.

¹⁷ Beszélgetés Bartl József festőművész-szel, Budapest, 2007. július

Tisztelt Tanulmányi Osztály!

Július 30-án kelt értesítésükből megtudtam, hogy a grafika szakra osztottak be. Ez az intézkedés számomra nagyon komoly csalódást jelentett, annál is inkább, hogy mind a Művészeti Gimnáziumban folytatott tanulmányaim, mind a főiskolán töltött év folyamán abban a meggyőződésben voltam, hogy festő lehetek. Ez számomra nem pillanatnyi ötlet, hanem már régóta érlelődő elhatározás volt.

Kérem, hogy amennyiben lehet, nyújtsanak módot arra, hogy festő szakra járjak. Kérem figyelembe venni a Karcagon készült művésztelepi festményeimet.¹⁸

Másodévbén Fónyi osztályán tovább folytathatta tanulmányait, de egyre kevésbé bírta alávetni magát a mester-tanítvány viszonyrendszernek, egy olyan osztályban, ahol a legkevésbé sem tisztelte az ott oktató művészeket.

„Korán beláttam, hogy pedagógiai értelemben senki sem hat rám, általában mindig udvarias voltam, és tökéletesen önfejű.”

Fónyi elvárásaival, festészetről vallott nézeteivel történő folyamatos konfrontációi odáig vezettek, hogy 1954-ben úgy döntött, inkább a Bölcsészkaron folytatja tovább tanulmányait; oda azonban nem nyert felvételt. Nem érezte magáénak a Képzőművészeti Főiskola légkörét, szellemiségét, hitelesebb élményekre vágyott, ezért úgy döntött, inkább elmegy – ahogy egy levelében fogalmaz – „valódi tapasztalatot gyűjteni a proletariátusról”: 1954 augusztusától bányákban dolgozott csillésként és vājárként egészen 1955 tavaszáig, majd visszaköltözött Budapestre, és még hónapokig gyári munkásként élt tovább. Az úgynevezett proletariátussal való fizikai azonosulni vágyás, az átélésnek ez a fajta elkötelezett lelkes akciója Kovásznai kortársaira, különösen a művészekre a legkevésbé volt jellemző. Az ilyen jellegű egyéni életutak sokkal inkább a hatvanas évek végén fordultak elő, a hatvannyolcas ideológia hatására. Kovásznai elkötelezett marxizmusa, kíváncsisága, hite a szocializmus lehetséges emberarcúságában ekkor, 1954-ben a legerősebb, egészen addig, amíg meg nem tapasztalja a vājárok mindennapjainak kiábrándító valóságát.

Két évtizeddel később Kovásznai visszaemlékezéseiben alaposan megmagyarázza különösképp számító döntését: *Én a második év végén, jeles osztályzattal az indexemben, levonultam a tanulmányi osztályra, és bejelentettem, hogy nem szándékozom tovább főiskolai hallgató lenni... Meséljek? [...] Izgatott a munkásosztály, olyan vágyat éreztem a munkásosztály iránt mint egy olyan ideál iránt, melyre mindig hivatkozás történik, de amelyetől a hermetikus főiskola – leszámítva néhány suta üzemi kirándulást – lényegében, mint ahogy az egész élettől – elszigetelt. [...] De én, akkor, főiskolás koromban, igényeltem volna, hogy okosan táplálják a bennem támasztott hitet és lelkesedést, igényeltem volna, és most mondom ki talán a leglényegesebbet: hogy valami, már a nyugati avantgardizmusnál is avantgardistább, a nyugati újdonságoknál is újdonságosabb újdonosságot kapjak a társadalomtól. Ezt nem kaptam, s emiatt rájött egy olyan vad életéhség, mely valamiképpen összefüggött azzal, hogy szerelmes voltam a munkásosztályba, s kissé őriúllen, de azért rokonszenvesen arra gondoltam, hogy ha személyes tapasztalásban, beledobódván a közvetlen munkáshétköznapok dimenzióiba, keringvén a konkrét életben, valós emberi, munkáskapcsolatokra téve szert, elmerülök a gyárak, bányák, üzemek életében – ott kerülök kapcsolatba az Igazi Modellel –, nos, akkor teljesülniök kell egyébként valóban logikus és helyes következtetéseimnek és az immár avantgardizmusnál is avantgardistább, újdonosságnál is újdonságosabb művészeti iskolának leszek részesévé.¹⁹ (Bővebben a témáról lásd a 2. fejezetben.)*

Kovácsznai a bányáknál töltött idő alatt, húszévesen kezdett el komolyan foglalkozni a marxizmussal, a szocialista művészet és az avantgárd hagyományok közti összefüggések értelmezésével. Ebben az időszakban levelezésben állt Bernáth Auréllal, akit a főiskolán tanító művészek közül egyedül tartott elfogadhatónak. Bernáth a főiskola és a művészeti közélet meghatározó, ellentmondásoktól sem mentes alakja volt. Az absztrakt művészet ellen fellépő magatartása, a háború előtti baloldali mozgalmakhoz való kapcsolódása, meggyőző mester-ségbeli tudása és a rendszer iránti lojalitása tette alkalmassá arra, hogy az 1945 után újjászerveződő főiskola tanszékvezetői posztját megkapja. A nagy állami megbízásoknál mindig felmerült a neve, például 1952–1953-ban az épülő metró Népstadion megállójának monumentális falképeire Szőnyivel együtt kapott megbízást. Nyilvános szerepléseit egyfelől a nyugat-európai kortárs irányzatokkal szembeni elszánt kritika, másfelől a

¹⁸ Az eredeti levelet Bartl József őrizte meg

¹⁹ Kovásznai 1976 k.

Káposztaföld fákkal. Tanulmány. 1953 körül
Olaj, vászon, 19 × 35 cm, j. n.

„moderneskedő” tanítványai melletti feltétlen kiállítás jellemezte.²⁰ Bernáth jelentette a húszéves művész számára azt az idealizált kapcsot a képzőművészeti élet lehetséges megértő, puhább közegével, amely a festőművész pálya folytatásának egyetlen elfogadható alternatívájának tűnt akkoriban. Komlón, 1954 októberében kelt levelében így ír Bernáthnak:

„A mai magyar művészet előre mutogat és hátrafelé biceg.”

Katona. 1951 körül
Akvarell, tus, papír, 40 × 55 cm, j. n.

²⁰ Szűcs György: „Így jöttem” – Altorjai Sándor indulása. In: *Altorjai Sándor. Múcsarnok–Első Magyar Látványtár–MTA Művészettörténeti Kutatóintézet*, Budapest, 2003. Altorjai Sándor életműkiállítása alkalmából

Legfőbb hibája művészetpedagógiánknak, hogy nem ad perspektívát a hallgatóknak.

Én megmondom a Mester szemébe: Ön képzőművészetünk jelenlegi életében az egyetlen vezéregyéniség. Teheti persze, mert tud. [...]

Mester, sokan a Derkovitsot, József Attilát követő nemzedékből, igaz hittel, forrón óhajtják folytatni nagy elődeik munkáját. Elsősorban rajtuk múlik, hogy folytassák, hiszen az élő példakép soha nem volt ilyen kevés. [...]

Most írok és olvasok. Na meg bányászok, de ez csak jó, mert minden percet az emberek között, élményzárban töltök. Erre pedig nagy szüksége van egy leendő írónak. [...] Három hónapja dolgozom itt, és 10 elbeszélést írtam. Ezenkívül megszállva tartom az összes helybeli könyvtárat, a legfrissebb könyveket és a legjobb vitanyanyagokat bölcsész barátaim küldik Pestről. Megpróbálok nem elmaradni. [...] Mester eljutott Petőfiig, mi legtöbbször József Attiláig (én erre vonatkozóan nem ismerem az Ön nézetét), de József Attilánál nekiünk nem akaróznak továbbjutni.

A sorsközösség tudatát kéne jobban ébresztgetni. És a teljes művészi szabadságon túl, megfelelő fórumokat biztosítani azoknak, akiknek »megadta Isten búját elzokogni!«

József Attila mondta: »A mindenséggel mérd magad!«

A mai művészetből a szenvedélyesség hiányzik a leginkább.

Az ember szeretné olykor a XX. század második fele magyar művészetének arcát látni. De valami homály, valami nehéz köd takarja el, aki nem ismerné, úgy képzelné, hogy szemüveget hord, kifejezéstelen halszemei vannak, mozdulatlan és közben rikácsol, a levegőben kalimpál hervadt kezeivel, előre mutogat és hátrafelé biceg...

Arra kell csak vigyázni, hogy az élet-művészet kölcsönhatás egészséges, élénk legyen. És menni fog minden. Segíteni kell a szocializmusnak, hogy ő is segítse a művészeket. [...]

Szín és forma, szín és forma – osztálytársaim erre a zenére járnak. Hasson oda, hogy ez ne legyen! Ők úgy vélik, hogy aki jelenleg képes lenne nagyszabású, eszmei művet létrehozni, az nem akar, aki pedig akar az sajnos nem tud. Ezért veszítik kedvüket.

Életet, minél több életet, témát kéne feldolgozniuk!²¹

A következő levelét már egy másik bányából írja 1954 decemberében:

Tokodra helyeztettem át magam, közelebb van Pesthez, pedig most legszívesebben Párizsban élnék. Ha egyszer elmúlik a háborús veszély, minden felszabadult energiámmal azon leszek, hogy az ember felelősségét tisztázzam az életben. Nincs ugyanis pozitív vagy negatív hős, rossz vagy jó, kék, piros vagy sárga, csak reflexeket mutató, környezetétől függő van. És mégis szükséges, hogy felelősségre vonjuk egymást.

Picasso az embert és az életet olyan sokféleképpen ábrázolja, amilyen. Úgy érzem, ez a szemlélet lesz alapja a leendő szocialista művészetnek.

A hiteles emberábrázolásról alkotott véleményét tekintve Picasso állt hozzá a legközelebb húszéves kora körül, ám Bernáth ebben nem osztotta véleményét: Picassót maximálisan elutasította.

Kovácsnai 1955 tavaszán tért vissza Budapestre a bányákból, ahol barátai visszaemlékezései szerint közel harminc novellát írt. Ezeknek a kéziratoknak csak egy töredéke maradt fenn. Ezek is tanúsítják, hogy Kovácsnai alaposan megvizsgálta a proletariátus ideájának érvényesülését a hétköznapi valóságában, ugyanakkor ez számára egyáltalán nem jelentette a marxizmusból való kiábrándulást. Akkor még. De egyre inkább rossz előérzetek győőrték a Sztálin halála után kialakult politikai közhangulat miatt. Egy új háború előérzete, a magány, az egyén magára hagyottsága a társadalomban, az érzékeny művészt körülvevő értetlen közeg miatti melankólia és a hidegháborús félelem szólal meg a Bernáth Aurél által megőrzött 1955 *elé* című versében. Néhány más versével együtt küldte el Bernáth Aurélnak, Budapestre történt visszatérésekor.

A biztonság itt volt, elköltözött.

Az utcán nem beszéltek róla, tétován

hazatértek

nyugovóra.

A fák keskeny ölébe nyírok csöppent.

[...]

Rádióaktív vér: buzogsz, ömlesz,

tüdőnkéből szónoklat helyett te folyasz...

Magyaráztunk

eddig is eleget

meggyőző érvelésre mindig kész vagyunk.²²

Bernáthot 1955 májusában azzal keresi meg, hogy segítsen visszatérnie a Képzőművészeti Főiskola harmadik évfolyamára; levelében így ír:

Ha visszavesznek, '55–56-tól ismét festőnövendék leszek (III. évfolyam).

Gyakorlatom, emlékeim és változatlan kedvem választják ki véglegesen kifejezési formának éppen ezt a műfajt. Szorgalmam s eltökéltségem makacs.

Én ez év alatt megerősödtem marxista világnézetemben, nyugodtan szembeszállok minden álmarxista blöffel, indulataim és tapasztalataim túllódítanak az »X. Y. mester korrigál«, az »Édesanyám a konyhában«, vagy »Az ipari tanuló hazatérése« köröcskéin.

Persze, nem érdekfeszítő bányász-storyk festékillesztrációiról, hanem a színek és formák, az arcok és a város, környezetem motivikájának új értelmezéséről van szó.

Bernáth közbenjárására Kovácsnai 1955 őszén újra beiratkozik a Képzőművészeti Főiskolára, ahol Bernáth osztályába kerül. Negyedéves kora végén, azaz közvetlenül diplomázás előtt, 1957-ben azonban elégtelen osztályzattal kirúgják.

Egy későbbi önéletrajzban így emlékszik erre: *Bernáth teljesen meg volt döbbenve attól, hogy semmiféle hatással nincs rám. Több évtizedes praxisában még nem fordult elő ilyesmi. Félig tréfásan figyelmeztette növendékeit, hogy ne hallgassanak rám, mert én vagyok a sátán. Ugyanakkor biztatott, hogy fessek úgy, ahogyan én akarok, ő majd tartja értem a hátát. De micsoda fényes példáját szolgáltatotta az úri gerinctelenségnek, midőn az év végi osztályzásnál gyáván meghátrált Domanovszkyék előtt, aminek következtében engem ki is rúgtak.²³*

²¹ Kovácsnai György első levele Bernáth Aurélhoz. A feladó címe a levélen: Kovácsnai György, Komló, Vorosilov út 1. Munkásszálló, II. em. 21. szoba.

A levelezés az MTA Kézirattárban maradt fenn

²² Részletek az 1955 *elé* című versből, amely Bernáth Aurél levelezésében maradt fenn. MTA Kézirattár

²³ Önéletrajz. 1962. szeptember

Bányász. 1955–1965. (Szerepel *A Fény öröme* című, 1965-ben készített filmjében.)
Vegyes technika, papír, 22 × 31 cm, j. n.

Bányász. 1955–1965. (Szerepel *A Fény öröme* című, 1965-ben készített filmjében.)
Vegyes technika, papír, 22 × 31 cm, j. n.

Tárnában dolgozó bányász. 1955–1965. (Szerepel *A Fény öröme* című, 1965-ben készített filmjében.) Vegyes technika, papír, 31 × 42 cm, j. n.

Bányász. 1955–1965. (Szerepel *A Fény öröme* című, 1965-ben készített filmjében.)
Vegyes technika, papír, szabálytalan trapézforma, kb. 18 × 23 cm, j. n.

A főiskoláról való kirúgásának hátterében a kor művészetpedagógiájának elutasítása, a zsdanovi esztétikai imperatívuszok hiteltelenségének hangoztatása és a tanárokkal szemben tanúsított folyamatos ellenállás, vitatkozás állt.

Közelebbről megérthetjük Kovásznainak erről az időszakról vallott nézeteit *Öninterjú* című írásának vonatkozó részletéből:

– Hát persze, hogy tele voltam spekulatív hülyeségekkel! De hát kiktől kaphattam volna választ? [...] Ktől kaphatunk volna, nem egy, igen tehetséges növendéktársammal választ? [...] Szegény Fónyi bácsitól, aki olyan csúnyácska képeket festett? [...] Szegény Barcsay mestertől, aki mellékvágányra terelte a rajzoktatást...

– Barcsay?

– Ühüm, Barcsay. Barcsay és az átéljé-anatómia. A szerencsétlen rajz mint olyan, mint a dologgá objektívizált szakmai ismeret, a műhely-csontocskák meg a műhely-izmocskák, ortopédcipész-műhely, a corpus mint tantermi fenomenon... öregem, dekonkretizált szappant főztek a valóságból, barátom, úgy vitte mellékvágányra a gyerekeket, mint a huzat!... Mégis jó volt az öreg, mégis szeretem, mégis hálás vagyok neki... Segített, és bizonyára nem csak nekem, hogy felbocsássuk antennáinkat, ha nem akartunk megfulladni a koszos drapériák, a maszatos kockák meg a kriptába való csontocskák között! Azok a gusztustalan vasporos fényű grafit-tanulmányok, azok a bábszínházi bábuknak is gyötrelmesen elrajzolt és boldogtalan Barcsay-féle asszonyok és férfiak a maguk kegyetlen sutaságában! [...] Ezek a statikailag hibás formakomplexumok mindenkit megnyomorítottak, aki csak a közelükbe került. Öszvér formák, érted, öszvér formák.

– Mit értesz öszvér formákon?

– Isten bocsá', az öszvér formák éppen a filozófiai tisztázatlanság alapján jönnek létre. Maga a probléma hallatlanul bonyolult. Ha jól emlékszem, Németh Lajos Csontváry-Anno 1975 című, emlékalbumbeli ragyogó tanulmányában írja, hogy Csontváry a szenzualista alapvetet az ideakoncepcióval igyekezett összeegyeztetni... [...]

– [...] A reneszánsz ideakoncepció végleg a XIX. század pozitívizmusa által mállott széjjel. Csontváryban éppen az volt a példátlan és fantasztikus, hogy az egyetemes hit elmúltával is úgy viselkedett, mintha létezne még egyetemes hit, melyre monumentális életmű építhető. Ezzel természetesen megalázta kortársait, akik – érthető védekezésésképpen – kigúnyolták őt.

– Dehát térjünk vissza Barcsayra...

– Na igen. Az elmondottak lényege, hogy rajztudás, szakmai tudás két forrásból meríthető. Vagy az egyetemes hitből, azaz az ideakoncepció alapján állva, vagyis egy közösségi eszmény alapján, vagy pedig egy nem közösségi, egyéni-szenzualisztikus, pozitíviztikusan-individualisztikus magányos felfedezői vállalkozás alapján. Németh Lajos igen mélyeszántó gondolatmenetét talán csak ott módosítanám, hogy az ideakoncepció nem egyszerűen beletorkollott a XIX. századi akadémizmusba, hanem az történt, hogy az ideából az úgynevezett »mesterségbeli«, »szakmai tudás« formálódott, azaz deformálódott ki, melynek létrejöttét holmi akadémiai tanmenet biztosította, ami viszont a természeti stúdiumok és alakrajzok pedagógiai alapzatán állott, ami viszont ellentétben önnön idealisztikus kiindulásával: szenzualisztikus-naturalisztikus. Az eredmény – s ebben megint tökéletesen igaza van Németh Lajosnak – az akadémikus eklekticizmus lett. Ennek pedig éppen Barcsay lett kései továbbfolytatója. Ha tehát átéljé-anatómiáról, öszvér-képzőművészetről merészelek beszélni, ezt nem tiszteletlenségből teszem, hanem mert keserűséget érzek, amiért forradalmi korunkban egy ásatag, ortopéd, életidegen, hamis szakmai ideált erőszakoltak nemzedékek sorára.

Kovácsnai György és főiskolai évfolyamtársa, legjobb barátja, Juhász Sándor (jobb oldalt), középen egy ismeretlen, 1957